

ТЕМА БЕЗУМСТВА В СУЧАСНІЙ ТРАНСГРЕСИВНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Художня література є цілковитим відображенням не лише внутрішнього світу, переживань, переконань та світогляду письменника, а й дзеркальною картиною оточення, суспільства та часу, що, у свою чергу, формують творця. З огляду на постійну зміну середовища та людського буття в цілому змінюється і характер творчої діяльності та її результатів. Передусім зміни, що відбуваються, втілюються у тематиці та проблематиці творів, образній системі, художніх виражальних засобах і призводять до зрушень, які стосуються структури та жанрової специфіки твору в цілому.

Зважаючи на зміни в сучасному літературному процесі, можна оперувати такими поняттями, як «трансгресія» та «трансгресивна література».

За визначенням *The American Heritage Dictionary of the English Language*, трансгресія – це вихід за встановлені межі та закони [5]. Трансгресія зумовлює процес виходу художньої літератури за рамки звичних та прийнятних норм у сучасному середовищі та соціумі. Така література може бути незрозумілою читачеві, який налаштований на отримання естетичного задоволення. Вона змушує відкрити очі і звернути увагу на ті речі, про які не прийнято писати чи говорити. Однак ще Аристотель звертав увагу, що мистецтво надає можливість без сорому розглядати на картині мертву собаку, на яку звичайний житель міста не дозволив би собі звернути увагу на вулиці. *The American Heritage* наголошує на тому, що трансгресивна література не надає уроків моралі, а скоріше навпаки, руйнує межі допустимого, знищуючи при цьому лінійність розповіді, або обираючи в якості об'єкту сміху те, над чим не прийнято сміятися [2].

Трансгресивна література викликає до себе інтерес, оскільки є спробою осмислення світоглядних і культурних змін, що супроводжують суспільство постмодернізму. Трансгресія є одним з ключових понять філософії постмодернізму, яке демонструє перехід кордонів між можливим і неможливим: за відомою дефініцією М. Фуко, «трансгресія – це жест, який звернений на межу». Як способи досягнення трансгресивного переходу філософія постмодернізму розглядає феномен смерті і феномен безумства. Трансгресивний перехід має в своїй основі ситуацію заборони, яка вважається непоборною в силу своєї табуованості в культурній традиції. Визначальним моментом трансгресивного акту виступає механізм, що порушує послідовний встановлений соціумом лінійний процес. Результатом трансгресивного переходу є новий горизонт, який заперечує все, що йому передує, будь-який причиново-наслідковий зв'язок [1].

Трансгресія як порушення закону, що забезпечує стабільність соціуму, певною мірою ставить цей соціум під загрозу. Якщо закони є породженням людської раціональності, то трансгресія, в такому випадку, встає на позиції, що суперечать розуму. У цьому сенсі трансгресія найчастіше розуміється як прояв безумства. Безсумнівно, безумство і трансгресія однаковою мірою відкидаються суспільством як дестабілізуючі елементи, що суперечать нормі, і тому часто сприймаються як тотожні або багато в чому подібні явища. Проте стверджувати, що безумство і трансгресія – це одне і те ж, було б спрощенням. Ці два явища складаються в особливого роду відношення, суть яких можна сформулювати наступним чином: божевілля трансгресивне, але справжня трансгресія божевільною бути не може.

Незважаючи на те, що сьогодні психіатрія зробила крок далеко вперед у розумінні процесів порушення психічного здоров'я індивіда в порівнянні з попередніми епохами, безумство продовжує зберігати свій зв'язок з трансгресією. Саме по собі безумство є трансгресивним тому, що порушує громадський порядок, вносячи в нього хаос, який можна порівняти з природним хаосом. Крім того, здоровій людині, яка підкоряється законам соціуму, важко сприймати вчинки божевільного поза категоріями закону в силу історично сформованого уявлення про те, що будь-яке порушення громадського порядку, навіть викликане психічним розладом, – результат злого умислу [4].

У романі «Бійцівський клуб» культового американського письменника, якого нині вважають одним із найавторитетніших представників трансгресивної літератури, – Ч. Поланіка – головний герой виступає жертвою суспільства консюмеризму і носієм психічних девіацій.

У глибокому і непростому для осмислення творі відображається життя цивілізації споживання і викладається суть філософії антиконсюмеризму, що зводиться насамперед до руйнування власних уподобань і пристрастей. У підсумку – відсутність смаку до життя і туга за справжністю й щирістю, яка втілюється у реальність через больові відчуття, повернення до «доцивілізаційного існування»: підвал, бої без правил, піт, кров, вибиті зуби й шрами. «Залучення уваги Бога поганими справами – це краще, ніж повна відсутність Його уваги», – ось маніфест героїв клубу.

Таким чином, характерною особливістю сучасної культури стає відображення її особливого стану, при якому безумство декларується як свідомо відмова від ціннісно заданих культурних орієнтирів [3]. Трансгресивна література включає як одну із складових тем теми безумства й психічних девіацій, оскільки саме вони дають змогу якомога ширше зрозуміти поняття та ідеї, втілені в трансгресії. Така література змушує нас, читачів, розширити межі власного досвіду і подивитися на світ чужими очима задля того, щоб, мислячи критично, ми робили правильні висновки.

Список використаної літератури

1. Верницькая А. А. Языковые особенности англоязычной трансгрессивной прозы в переводах на русский язык (на материале произведений Ч. Паланика). URL <https://nauchkor.ru/uploads/documents/5a6f883f7966e12684eea470.pdf> (дата звернення 18.03.2021).
2. Гривина В. С. Трансгрессия и контркультура в американском романе 1960-90-х годов (У. Берроуз, Ч. Паланик) URL http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Nvmgu_filo1_2014_8%281%29__3 (дата звернення: 18.03.2021).
3. Зубанова Л. Б. Современная культура в постклассических концепциях и актуальных социокультурных трендах. URL <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennaya-kultura-v-postklassicheskikh-kontseptsiyah-i-aktualnyh-sotsiokulturnyh-trendah/viewer> (дата звернення: 20.03.2021).
4. Каштанова С. М. Трансгрессия как социально-философское понятие. URL <https://disser.spbu.ru/files/diss2/disser/I77qWd42NC.pdf> (дата звернення 20.03.2021).
5. The American Heritage Dictionary of the English Language. URL <https://www.ahdictionary.com/word/search.html?q=transgression> (дата звернення 18.03.2021).

Науковий керівник: к. ф. н., доцент Богданова І.В.

Розум Л. А.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЖІНОЧА ЛІТЕРАТУРНА ГОТИКА: ВИТОКИ, ТРАДИЦІЇ, МОТИВИ

Літературні твори з елементами готики завжди привертали увагу читачів своєю містичною ірраціональністю та динамічністю розвитку подій. Виник готичний роман на межі XVIII – XIX ст. як розважальна література «таємниць та жахів». Та з часом він не втратив свій величезний вплив на творчість письменників XIX – XXI ст., передавши їм у спадок низку універсальних художніх прийомів, які допомагають створити напружену атмосферу страху та тривоги. Крім того, саме жанр готичного роману запалив на літературному олімпі багато жіночих імен.

Готична література, її естетика та поетика неодноразово ставали предметом досліджень як вітчизняних (Ю. Винничука, Т. Єфименко, С. Логінова), так і зарубіжних науковців (Г. Анікіна, Е. Біркхед, Е. Бьорка, Д. Варма, В. Вацуро, В. Жирмунського, Н. Михальської, Д. Пантера, М. Саммерса, Н. Соловйової). Однак проблемні питання жіночої готики детально